

TIJDSCHRIFT VOOR BIJBELSE BEZINNING EN
TOERUSTING VAN DE CHRISTELIJKE GEMEENTE

ISRAËL EN DE KERK

JUNI 2025 Jaargang 24 Nummer 2

THEMA
Niet mis te verstaan

*Het land
beërven*

THEMA:**Niet mis te
verstaan****Thema**

- Thema-artikel 1: 4
 “Zalig de zachtmoedigen, want zij
 zullen het land beërven”
Kees de Vreugd

- Thema-artikel 2: 8
 Zijn bloed kome over ons...
Ds. Willem J. J. Glashouwer

- Thema-artikel 3: 16
 “U bent uit uw vader de duivel”
Kees de Vreugd

- Thema-artikel 4: 20
 Kinderoffers in Gaza?
Dr. Jak Verwaal

- Thema-artikel 5: 24
 Stemmen die nog spreken
Ds. Henk Poot

Verder in dit nummer

- De Onvervangbare Naam 28
Ds. Gert Jan Boender

- Korte terugblik op twee dagen
 met de messiaans-joodse theoloog
 dr. Mark S. Kinzer 36
Jeroen Bol

- Boekbespreking:
 ‘Edomitische’ theologie 38
Kees de Vreugd

Kroniek

- Genocide, het nieuwe bloedsprookje 40
Ds. Frank Heikoop

Colofon

Israël en de Kerk is een
 tijdschrift voor bijbels-
 theologische bezinning op de
 plaats van Israël en de kerk in
 Gods handelen met deze wereld
 op weg naar Zijn Koninkrijk.

Redactie:

J. Bol, dr. L. Engelfriet, ds. W.J.J.
 Glashouwer, ds. I. de Graaf,
 ds. F.A.J. Heikoop, ds. H. Poot,
 drs. C.C. de Vreugd.

Redactieadres:

postbus 1100
 3860 BC Nijkerk
 033-2458824
 e-mail: keesdevreugd@
 christenenuoorisrael.nl
 www.israelendekerk.nl

Israël en de Kerk verscheint vier
 keer per jaar en is een uitgave
 van Christenen voor Israël.

Ontwerp en realisatie:

BladenMakers, Ermelo

Druk:

Torendruk, Nijkerk

Abonnement:

Een abonnement is gratis en
 kan aangevraagd worden via
 www.christenenuoorisrael.nl

De 59 gegijzelden die nog steeds in Gaza worden vastgehouden mogen niet vergeten worden. Hun vrijlating is een absoluut noodzakelijke voorwaarde voor normalisatie. Daar zou de Nederlandse regering werk van moeten maken. En het zou in de kerk alle aandacht moeten krijgen.

doet, daarover nadenkt, daarmee zijn leven vult. Dan gaat het goed met je. Bijna zou je zeggen: dan maken de omstandigheden niet uit. Je voelt je er goed bij.

“Zalig, gelukkig, de armen van geest.” Wie zijn dat? Dat woord is in de Bijbel en in de tijd van Jezus heel bekend en heeft een bepaalde klank. Bepaalde groepen in Israël die heel dicht bij God en bij Zijn geboden wilden leven, zoals de gemeenschap in Qumran, noemden zich zo: armen van geest. Ze hebben geen gebrek. Maar ze verlangen in alles naar Gods aanwezigheid, naar Gods nabijheid. Ze weten dat ze in alles Gods hulp en nabijheid nodig hebben.

In het Hebreeuws klinkt dat woordje ‘arm’ bijna hetzelfde als het woordje ‘zachtmoedig’ en het ziet er ook bijna hetzelfde uit. Het scheelt maar een letter. Arm (in het meervoud) is עניים – *aniim*; zachtmoedig (meervoud) is ענאיים – *anawiem*. Ze worden zelfs in de oude teksten wel eens door elkaar gehaald. Arm van geest en zachtmoedig horen bij elkaar. De arme van geest is ook zachtmoedig.

De arme van geest is ook zachtmoedig

HEMEL

Gelukkig ben je als je zo bent. Maar daar komt ook een belofte bij: van hen is het koninkrijk der hemelen. De hemel is boven, de aarde hier beneden. Gaan zij naar de hemel? Of mogen we het andersom horen: de hemel komt op aarde?

Dat is Jezus toch? Uit de hemel komt Hij op de aarde? De hemel – daar is God. Joden toen

en vandaag spreken de Naam van God niet uit, vermijden zelfs het woord ‘God’. In plaats daarvan zeiden ze toen: de hemelen; en ze bedoelden God. De armen van geest verlangen ernaar dat Gods heerschappij zichtbaar wordt op aarde, in het land. Ze stellen hun leven onder Gods regering. En dan mogen ze het ook zien: God de Heer regeert. Ze verlangen ernaar en zullen het zien dat de volken zullen beven en Zijn grote majesteit zullen eren. Dat Israël, bevrijd van zijn onderdrukkers, God zal dienen zonder vrees. Dat is de hemel op aarde.

ACHTERGROND

Waarschijnlijk moeten we de zaligspreekingen horen tegen de achtergrond van Jesaja 61, en dan met name de verzen 1 t/m 3, de woorden die Jezus volgens Lukas 4 las in de synagoge in Nazareth:

“De Geest van de Heere HEERE is op Mij, omdat de HEERE Mij gezalfd heeft om een blijde boodschap te brengen aan de zachtmoedigen. Hij heeft Mij gezonden om te verbinden de gebrokenen van hart, om voor de gevangenen vrijlating uit te roepen en voor wie gebonden zaten, opening van de gevangenis; om uit te roepen het jaar van het welbehagen van de HEERE en de dag van de wraak van onze God; om alle treurenden te troosten; om aangaande de treurenden van Sion te beschikken dat hun gegeven zal worden sieraad in plaats van as, vreugdeolie in plaats van rouw, een lofgewaad in plaats van een benauwde geest, opdat zij genoemd worden eiken van de gerechtigheid, een planting door de HEERE, om Hem te verheerlijken.”

Wie zijn de treurenden? Dat zijn de treurenden van Sion. Ze treuren om de verwoesting van de tempel en van het koningshuis van David. Ze waren er ook in de tijd van Jezus. De tempel stond er wel weer. Maar het was toch niet helemaal zoals God het bedoeld had. Ze treurden, baden om het herstel van Jeruzalem. Ze zijn er nog steeds in Israël. Elke dag wordt het gezegd in de gebeden: “Bouw Jeruzalem, uw stad, spoedig en in onze dagen.”

*Zijn bloed
kome over
ons...*

Eén van de teksten uit de Bijbel die door de eeuwen heen door de Kerk gebruikt werden om de leer te ondersteunen, dat Israël verworpen is en onder de eeuwige vloek en het eeuwige oordeel van God valt en dat de Kerk in de plaats van Israël gekomen is als Gods uitverkoren volk, is Mattheüs 27:25: “Zijn bloed kome over ons en over onze kinderen.”

DS. WILLEM J. J. GLASHOUWER

ANTISEMITISCHE THEOLOGIE

Dit vers, deze vreselijke uitroep door een Joodse menigte te Jeruzalem, is vaak aangevoerd ter verdediging van de opvatting dat Israëls tragische lot door de eeuwen heen haar eigen schuld is. Velen zeiden: “Ja, het is vreselijk, alles wat de Joden al die eeuwen hebben moeten lijden. Maar laten we er geen doekjes om winden; hebben ze er niet min of meer zelf om gevraagd, toen ze Jezus vermoordden? Is dat geen waarschuwing voor ons allemaal? Is dat het niet, wat ieder zal overkomen die de Heere en Zijn Gezalfde verwerpt? Is het niet het oordeel van God?”

Dus ‘hielp’ de Kerk eeuwen lang om, wat zij als Gods oordeel zagen, te voltrekken. Er werd een theologie ontwikkeld die zou kunnen worden gestempeld als christelijk antisemitisme. Het schiep een klimaat waarin haat en anti-Joods denken en handelen veroorzaakt werd. Het leidde tot verschrikkelijke vervolgingen van Joden. Gelukkig bleven individuele christenen zich behoorlijk gedragen en probeerden de Joden zoveel als ze konden te helpen. Maar de Kerk, de christenheid als zodanig, keek zwijgend toe of was zelfs actief betrokken bij het discrimineren en vervolgen van Joden.

Vele christenen geloven, net als ik, dat de Bijbel Gods Woord is, geloofwaardig en

betrouwbaar. En dat je moet beginnen met gewoon eenvoudig te lezen en te nemen wat er staat en niet a priori de betekenis ervan vergeestelijken of als allegorie beschouwen. We moeten Gods Woord niet vergeestelijken of allegoriseren, hoewel we er altijd geestelijke lessen uit kunnen trekken. Laten we trachten wat kanttekeningen bij dit vers te maken.

HANDJEVOL

Hoeveel Joden schreeuwden dit? Veel meer dan enkele tientallen, misschien een paar honderd mensen, kon je niet kwijt in de nauwe straatjes van Jeruzalem. Dus stond er een betrekkelijk kleine groep Joden voor het huis van Pilatus, door enkele van hun religieuze leiders opgehitst. Zij schreeuwden: “Zijn bloed kome over ons en onze kinderen.” Maar zeker niet de hele bevolking van Jeruzalem. Jezus was erg geliefd, juist bij de inwoners van Jeruzalem. Hadden ze Hem niet zojuist vol enthousiasme massaal binnen gehaald in Jeruzalem? Met de mantels op de grond en zwaaiend met takken van de bomen?

Waarom zouden de autoriteiten hem 's nachts hebben gearresteerd? Die waren kennelijk bang voor een spontane volksopstand in Jeruzalem tegen de gehate Romeinen als ze het overdag hadden proberen te doen.

De mensen in het noorden van Israël, in Galilea waar Hij vandaan kwam, hadden trouwens geen idee van wat er zich in Jeruzalem afspeelde en zonder twijfel zouden velen het hebben afgekeurd – als ze het hadden geweten. In het noorden, in Galilea, konden ze niet weten wat er zich op dat moment in Jeruzalem afspeelde.

Kun je dan het héle Joodse volk – dé Joden - verantwoordelijk houden, toen en nu, voor wat een kleine groep in Jeruzalem deed, opgehitst door een paar van hun godsdienstige leiders? Stel je voor dat een kleine bende in Amsterdam een grote misdaad begaat en dat vervolgens de media roepen: Amsterdammers zijn een bende misdadigers! Kijk maar eens naar wat 'ze' in Amsterdam gedaan hebben. En vervolgens neemt de pers in andere landen het over, en roept: Nederlanders zijn een stel criminelen! Kijk maar eens wat 'ze' in Amsterdam, in Nederland gedaan hebben! En in de jaren daarna blijven ze schrijven: Nederlanders zijn misdadigers. Kijk maar eens wat ze destijds in Amsterdam hebben gedaan! Het is een misdadig volk! Je kunt ze niet vertrouwen! Dat zou volkomen misplaatst en onrechtvaardig en volkomen onjuist zijn ten opzichte van 99% van de Amsterdammers – laat staan de Nederlanders – die daar helemaal niet bij betrokken waren, er zelfs niet van wisten, en het hartgrondig afkeurden toen ze eenmaal te weten kwamen wat er zich in Amsterdam had afgespeeld.

En toch is dat nu precies wat de Kerk eeuwenlang gedaan heeft: de schuld voor Jezus' dood in de schoenen van 'de Joden' schuiven. Dat is duivels en heeft geleid tot het vergieten van stromen Joods bloed in de landen van het christendom.

LETTERLIJK LEZEN

Het is een gezond principe om Bijbelverzen allereerst gewoon in hun letterlijke betekenis te lezen en te verstaan. Dat geldt dan dus ook voor deze vreselijke woorden. Als je letterlijk neemt wat daar staat: "Zijn bloed kome over ons en over onze kinderen" dan zijn die woorden al in vervulling gegaan. Want wat zeiden ze? Ze riepen: "ons en onze kinderen." Ze spraken dus over hun eigen generatie en die van hun kinderen, de volgende generatie. Wat gebeurde er met hen en hun kinderen? Ze werden veertig jaar later en honderd jaar later door de Romeinen vermoord.

Het getal voor de duur van één generatie is veertig jaar. Het verwijst naar de duur van het omzwerven van het volk Israël in de woestijn,

onderweg vanuit de slavernij in Egypte naar het Beloofde land. Een complete generatie van veertig jaar stierf in de woestijn. Een ander getal voor een generatie is zeventig jaar. Dat is de tijdsperiode van

Ze spraken over hun eigen generatie en die van hun kinderen

grootvader tot zijn kleinzoon, "van geslacht tot geslacht". Weer een andere aanduiding voor één generatie is honderd jaar. De ongerechtigheid van de Amorieten was pas vol na ruim vierhonderd jaar (Genesis 15:12-16). Israël moest daarop wachten en moest daarom meer dan vierhonderd jaar in de slavernij van Egypte blijven. Maar de vierde generatie mocht terugkeren naar het Beloofde land (Exodus 12:40; Galaten 3:17). Zolang had God dus geduld met de inwoners van het Beloofde land Kanaän. Maar toen was het genoeg. De gruwelen van de Amorieten leidden tot hun verdrijving uit het land Kanaän.

ONDERGANG VAN JERUZALEM

Terug naar de uitroep van die opgehitste menigte Joden bij het proces tegen Jezus,

en wat er daarna met hen gebeurde. In het jaar 70 verwoestten Titus en zijn Romeinse legioenen de stad en de Tempel, waarbij ze 1,1 miljoen Joden vermoordden (volgens de Joodse geschiedschrijver, Flavius Josephus) en duizenden Joden kruisigden, van Jeruzalem tot aan de Middellandse Zee, totdat er niet genoeg hout meer was om Joden aan kruisen te slaan. Duizenden Joden werden gedumpt op de slavenmarkten van het Midden Oosten en meegesleept naar Rome. En in het jaar 135 maakte keizer Hadrianus het karwei af, toen de Romeinen gedurende de drie jaar van de opstand van Simon Bar Kochba nog eens 600.000 Joden vermoorden. Nog afgezien van degenen die destijds stierven van honger, ziekte en vuur – volgens de Romeinse historicus Dio Cassius. Dat gebeurde met die generatie Joden en hun kinderen.

Jezus kruisdood en opstanding vonden plaats rond het jaar 30. Deze massaslachtingen vonden dus 20'n veertig en honderd jaar na Jezus' kruisiging en opstanding uit de doden rond het jaar 30 plaats. Als je dus de woorden gewoon in hun eerste en letterlijke betekenis neemt, is deze uitroep van de kleine opgehitste menigte Joden, "ons en onze kinderen", door deze Romeinse massamoorden destijds toen al vervuld.

Al het overige Joodse bloed dat door de eeuwen heen sindsdien in de afgelopen tweeduizend jaar vergoten is, had dan niets te maken met een oordeel Gods. Want dat 'oordeel Gods' was destijds al geveld.

OORDEEL GODS?

Dit leidt echter tot een volgende vraag: brachten de Romeinen daadwerkelijk Góds oordeel over deze Joden en over hun kinderen tot uitvoering? Was dat wel een oordeel van God? Want zelfs als deze uitroep inhoudt, dat de kleine Joodse menigte met een paar van hun leiders de verantwoordelijkheid voor de dood van Jezus op zich namen - en de Romeinen veertig en zeventig jaar later inderdaad Jeruzalem en de Tempel verwoestten en die

generatie Joden en hun kinderen vermoordden, dan betekent dat dat toen ook vele honderdduizenden andere Joden op brute wijze werden omgebracht, Joden in Jeruzalem die niet hadden meegedaan in de menigte die voor Pilatus Jezus' kruisiging had geëist. Verdienden zij Gods oordeel? En ook dat er onder hen ongetwijfeld ook duizenden Joodse christenen waren!

De vraag of alle christen-Joden vóór de belegering van Jeruzalem naar Pella gevlucht zijn, is nog steeds punt van discussie onder historici. Sommigen zeggen, dat die vlucht nooit plaatsvond!

Dus onder de vele slachtoffers van de gewelddadigheden van de Romeinse legioenen zouden heel goed vele Joodse christenen kunnen zijn geweest, net als enige christenen uit de heidenen die in die jaren in Jeruzalem waren. Dat is dus nog een reden om de vraag te stellen: was de vernietiging van de inwoners van Jeruzalem in het jaar 70 en in 135 werkelijk een 'oordeel van GóD'?

ONSCHULDIG BLOED

Sinds die tijd is er door de eeuwen heen heel veel onschuldig, Joods bloed vergoten. In de christelijke landen van Europa en elders in de wereld – ook in de islamitische delen van de wereld. En niet alleen Joods bloed van onschuldigen wordt eindeloos op aarde vergoten. Al dit Joodse bloed van onschuldigen wacht nu op Gods oordeel bij Zijn laatste oordeel. Ja, zelfs ál het onschuldige bloed van de aardbodem – Joods en niet-Joods van de laatste tweeduizend jaar en langer terug – wacht op Gods oordeel aan het einde der tijden. Het bloed van Abel waar Jezus over sprak in Mattheus 23:35 werd vergoten lang voordat er ook maar sprake was van een volk der Joden. Abel leefde vóór Abraham, ja, zelfs vóór de zondvloed!

Is er verschil tussen 'onschuldig/rechtvaardig bloed' van vóór en ná Christus? Heeft Gods oordeel over het onschuldige bloed van 'Zacharia de zoon van Berekja' – vergoten door enkele Joden enige eeuwen voor

Christus – plaatsgevonden in deze vreselijke verwoesting van Jeruzalem in de jaren 70 en 135 na Christus? En heeft God dus een bijzonder oordeel voor Joden in het geval van 'vergoten bloed'? Of wacht ál het onschuldig op aarde vergoten bloed van alle eeuwen van de geschiedenis van de mensheid, Joods en niet-Joods, inclusief dat van 'Zacharia de zoon van Berekja', op de wraak die eens door God Almachtig uitgeoefend zal worden op de dag van Zijn toorn aan het einde der tijden?

En wie is trouwens dan degene die uiteindelijk 'wraak' zal nemen? Wie zal er oordelen? De mens of God? Kunnen Romeinen Gods oordeel over Israël brengen? Kunnen mensen Gods oordeel ten uitvoer brengen? Paulus zegt: "Wreekt uzelf niet, geliefden, maar laat plaats voor de toorn, want er staat geschreven: Mij komt de wraak toe, Ik zal het vergelden, spreekt de Heere." Op een dag zal God alle misdaden en al het onschuldig bloedvergieten door mensen Zelf wreken.

Zo ook het onschuldige bloed van de martelaren om Christus' wil: "En toen Hij het vijfde zegel opende, zag ik onder het altaar de zielen van hen, die geslacht waren om het woord van God en om het getuigenis, dat zij hadden. En zij riepen met luider stem en zeiden: Tot hoelang, o heilige en waarachtige Heerser, oordeelt en wreekt Gij ons bloed niet aan hen, die op de aarde wonen? En aan elk hunner werd een wit gewaad gegeven, en hun werd gezegd, dat zij nog een korte tijd moesten rusten, totdat ook het getal vol zou zijn van hun mededienstknachten en hun broeders, die gedood zouden worden evenals zij."

Op een dag ooit in de toekomst zal Hij eindelijk Zijn oordeel vellen, om ál het onschuldig op aarde vergoten bloed te wreken. Al het bloed van slachtoffers van geweld, inclusief de miljoenen die in de baarmoeder door abortusartsen vermoord zijn; de slachtoffers van verkrachting; van incest; de uitgebuite mensen; de slaven; de slachtoffers van beulen en moordenaars; van dictators en uitbuiters.

**Op een dag
zal Hij ál het
onschuldig op
aarde vergoten
bloed wreken**

Romeinen, Duitsers, Nederlanders, Chinezen, Russen, Amerikanen, Spanjaarden, Britten, Arabieren, Palestijnen, Joden en van wat voor ras of culturele, religieuze of filosofische achtergrond deze brute misdadigers ook zijn. Of waren. Of zullen zijn.

Johannes schrijft: "Maar de lafhartigen, de ongelovigen, de verfoeilijken, de moordenaars, de hoereerders, de tovenaars, de afgodendienaars en alle leugenaars – hun deel is in de poel, die brandt van vuur en zwavel: dit is de tweede dood." En Paulus schrijft: "Het is duidelijk, wat de werken van het vlees zijn:

hoererij, onreinheid, losbandigheid, afgoderij, toverij, veten, twist, afgunst, uitbarstingen van toorn, zelfzucht, tweedracht, paritschappen, nijd, dronkenschap, brasserijen en dergelijke, waarvoor ik u waarschuw,

zoals ik u gewaarschuwd heb, dat wie dergelijke dingen bedrijven, het Koninkrijk Gods niet zullen beërven."

De conclusie moet zijn: Alle zonden der mensen – zowel van Joden als niet-Joden – komen ooit onder Gods oordeel aan het einde der tijden. Hij zal de Rechter zijn. Mensen kunnen nooit Gods oordeel uitvoeren. Het wacht alles op de uiteindelijke uitspraak aan het einde der tijden. Tot die tijd is er maar Eén, die gestraft werd en Gods oordeel namens ons allen gevoeld heeft: Jezus. Wie zijn vertrouwen op Hem vestigt zal niet in Gods oordeel komen, zegt de Bijbel. Dus was de verwoesting van Jeruzalem en het land Israël door de Romeinen in de jaren 70 en 135 waarschijnlijk helemaal geen oordeel van God, maar misdaden van de Romeinen, die daarvoor verantwoordelijkheid zullen moeten afleggen op de dag van Gods oordeel (Openbaring 20:11-15).

PROFETIE

Misschien is er een geheel andere uitleg mogelijk voor de uitroep van die opgehitste menigte in Jeruzalem. Zou hun geschreeuw geen onbewuste en onbedoelde uiting van profetie kunnen zijn geweest, net als het geval was bij de hogepriester Kajafas: "Maar één van hen, Kajafas, de hogepriester van dat jaar, zei tot hen: Gij weet niets, en gij beseft niet, dat het in uw belang is, dat één mens sterft voor het volk en niet het gehele volk verloren gaat."

Kajafas kende de verstrekkende betekenis van wat hij zei niet en bedoelde deze woorden zeker niet in de profetische betekenis

zoals Johannes ze begreep. Maar toch waren ze zeer waar. Dit was Gods plan voor de redding van de wereld. Jezus, de 'ene Man', stierf om vele mensen te verzoenen en te redden. Eén man stierf in plaats van een heel volk, of eigenlijk van de

hele mensheid. In Zijn grote genade vond God deze ongelooflijke oplossing voor het probleem van de zonde van de mensen, en in Zijn grote genade voerde Hij die ook uit. En de Zoon werkte van ganser harte mee aan de liefdevolle bedoelingen van de liefdevolle Vader, door Zijn leven te geven als een onschuldig Lam, dat geslacht kon worden voor de zonden van de wereld.

Die uitspraak van Kajafas verklaart Johannes vervolgens als een profetische uitspraak: "Doch dit zei hij niet uit zichzelf, maar als hogepriester van dat jaar profeteerde hij, dat Jezus zou sterven voor het volk, en niet alleen voor het volk, maar om ook de verstrooide kinderen Gods bijeen te vergaderen." Kajafas bedoelde iets te doen dat de Duitsers 'Realpolitik' noemen. Een kleiner kwaad doen om een groter kwaad te voorkomen. Beter een onschuldige offeren dan het risico lopen dat de

Zou hun geschreeuw een onbedoelde profetie kunnen zijn?

Romeinen er hun legioenen op loslaten en een bloedbad aanrichten. Bizar dat dit uiteindelijk tóch ging gebeuren, in 70 en 135 na Christus.

Zou de uitroep “Zijn bloed kome over ons en onze kinderen” op dezelfde manier uitgelegd kunnen worden? Als een onbedoelde, maar niettemin diep geestelijke en profetische waarheid? Omdat het bloed van Jezus over Israël en over ons mòet komen en over onze kinderen om ons te reinigen van al onze zonden. Omdat alleen Zijn bloed Joden en ons en onze kinderen kan redden.

De schreeuwende menigte bedoelde natuurlijk, dat ze de verantwoordelijkheid van Jezus' dood op zich namen. Hun uitroep was dus niet bedoeld als het eerlijke gebed van een verloren zondaar. Maar zoals ze het zeiden, klonk het als een onbedoeld zeer diepe waarheid, een profetisch gebed. Ze bedoelden het niet, maar ze zeiden het wel zo. Net als bij Kajafas. Dit leidt tot het uiteindelijke, en mijns inziens beslissende punt.

ONWETEND

Aan het kruis bad Jezus: “Vader, vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen.” Op het moment dat Hij dit gebed aan het kruis bidt, geeft Jezus als het Lam Gods Zijn bloed voor de verzoening van de zonden van de hele wereld. Om het God mogelijk te maken de zonden te vergeven. De Allerhoogste die de straf voor de zonden voltrekt aan het leven van Zijn eigen eniggeboren Zoon. Uit liefde voor ons. En op dat moment bidt deze Zoon van God en zoon des mensen – dus zelfs tijdens het vreselijke lijden aan het kruis – dit gebed: “Vader vergeef...” Hij bidt een speciaal gebed voor allen die rechtstreeks bij Zijn executie betrokken waren.

Zou de Vader het gebed van Zijn stervende Zoon niet verhoord hebben? Natuurlijk wel. Hij vergaf op het verzoek van de stervende Zoon de Romeinse soldaten en de schreeuwende Joodse menigte en Pontius Pilatus en Herodes en het Sanhedrin en allen die

betrokken waren in het proces van de veroordeling en kruisiging van Jezus. Want zij wisten inderdaad niet wat ze deden. Ze hadden geen flauw idee van waar ze mee bezig waren, behalve de Romeinse hoofdman in Mattheus 27:54 (HSV).

Het Sanhedrin, Pontius Pilatus en Herodes hadden geen idee wat er gaande was. Petrus zegt later: “En nu, broeders, ik weet, dat gij uit onkunde hebt gehandeld, gelijk ook uw oversten; maar zo heeft God in vervulling doen gaan wat Hij bij monde van alle profeten tevooren gebodschapt had, dat zijn Christus moest lijden.” Het Lam Gods móest geslacht worden, zodat de zonden van de wereld vergeven zouden kunnen worden. Zodat de Schepping verlost kon worden. Ja, uiteindelijk zelfs het universum: “alle dingen” zegt Colossenzen 1:20. Dus niet alleen mensen.

LAM GODS

Johannes de Doper erkent deze grote opdracht van Jezus meteen wanneer hij Hem bij de Jordaan ziet aankomen. “De volgende dag zag hij Jezus tot zich komen en zei: Zie, het lam Gods, dat de zonde der wereld wegneemt. [...] De volgende dag stond Johannes daar weer met twee van zijn discipelen. En toen hij Jezus zag gaan, zei hij: Zie, het lam Gods!”

En Jezus is niet per ongeluk of tegen Zijn wil gekruisigd. Hij zegt: niemand vermoordt Mij. “Niemand ontnemt het [leven] Mij, maar Ik leg het uit Mijzelf af. Ik heb macht het af te leggen en macht het weder te nemen.” Hij is naar deze wereld gekomen, om Zijn leven als een levend offer voor de zonden te offeren. Om Zijn leven te géven.

Jesaja profeteert in hoofdstuk 53: “Onze ziekten heeft Hij op zich genomen, en onze smarten gedragen; wij echter hielden Hem voor een geplaagde, een door God geslagene en verdrukte. Maar om onze overtredingen werd Hij doorboord, om onze ongerechtigheden verbrijzeld; de straf die ons de vrede aanbrengt, was op Hem, en door Zijn striemen is ons genezing

geworden. [...] Als een lam dat ter slachting geleid wordt, en als een schaap dat stom is voor zijn scheerders, zo deed Hij Zijn mond niet open. [...] Hij is afgesneden uit het land der levenden. Om de overtreding van Mijn volk is de plaag op Hem geweest [...], omdat Hij geen onrecht gedaan heeft en geen bedrog in Zijn mond is geweest. Maar het behaagde de HEERE hem te verbrijzelen. Hij maakte Hem ziek. [...] Hij heeft zijn leven uitgegoten in de dood, en werd onder de overtreders geteld, terwijl Hij toch veler zonden gedragen en voor de overtreders gebeden heeft.”

Zo bad Jezus aan het kruis dit speciale gebed alsof Hij wist wat er anders in de komende eeuwen zou kunnen gaan gebeuren. Van de kruiswoorden die Hij sprak is dit wel een van de meest indrukwekkende. Hij bidt speciaal voor diegenen die rechtstreeks verantwoordelijk waren voor Zijn lijden en sterven: “Vader vergeef”. Het lijdt voor mij geen twijfel dat de Vader het gebed van Zijn stervende Zoon gehoord en verhoord heeft.

SCHULD BELIJDEN

De kerk moet haar schuld voor die bijna duivelse theologie belijden, die eeuwen lang geleid heeft tot het vergieten van stromen van Joods bloed en tot christelijk antisemitisme. Voordat het te laat is en zij verantwoording zal moeten afleggen voor Gods troon.

Ook wij christenen zouden allen persoonlijk ons verstand, ons hart en onze ziel moeten doorzoeken, of er zich daar geen verborgen christelijk antisemitisme bevindt. Want uiteindelijk zal God ons erop aanspreken. Ons tot verantwoording roepen. De Kerk en de wereld zullen ooit na deze vele eeuwen van antisemitisme voor Zijn troon verantwoording moeten afleggen. Deze diep verborgen Jodenhaat woekt als een kanker voort, ook nog vandaag, in vele delen van de christenheid. Christelijk antisemitisme. Hoewel er gelukkig ook het een en ander in de christenheid ten goede veranderd is in de afgelopen jaren.

**De kerk moet
haar schuld
voor die bijna
duivelse
theologie
belijden**

‘De Joden zijn leugenaars’ – het is een oud antisemitisch stereotype dat je ook vandaag weer tegenkomt. Het zit blijkbaar diep in het collectieve onderbewustzijn. In de moderne variant worden verklaringen van Israël of van het Israëlische leger voortdurend in twijfel getrokken (‘niet bevestigd’ heet het dan), terwijl verklaringen van het ministerie van Gezondheid in Gaza zonder meer worden overgenomen.

KEES DE VREUGD

De beruchte nazipropagandist Julius Streicher – het is al vaak opgemerkt – beriep zich op Luther als hij de Joden het volk van de duivel noemde. De duivel spreekt de leugen, en de Joden als het volk van de duivel zijn leugenaars.

Hoe moet je zo’n tekst lezen? Is dit geen puur antisemitisme: de Joden hebben de duivel als vader? Sommige Bijbeluitleggers stellen dat de wortels van antisemitisme en anti-judaïsme al in het Nieuwe Testament liggen. Anderen zeggen dat het in eerste instantie gaat om een intern Joods geschil, waarbij harde woorden kunnen vallen. De kwalificeringen van andere Joodse groepen door de gemeenschap van Qumran zijn ook niet mals. Als dat zo is, moet je in ieder geval onderscheid maken tussen de tekst en de latere werkingsgeschiedenis van de tekst.

Twee teksten in de Johanneïsche literatuur die in de (kerk)geschiedenis aangegrepen zijn om Jodenhaat te legitimeren en Joden te delegitimeren willen we hier bespreken. De eerste is Joh. 8:44, geciteerd in de titel hierboven, en de andere is de uitdrukking synagoge van de satan in Openbaring 2:9 en 3:9.

JODEN

Wie bedoelt de evangelist met de Joden (*Ioudaioi*)? Het is intussen wel algemeen aanvaard dat het woord ‘Joden’ in verschillende contexten verschillende nuances kan hebben. De oorspronkelijke betekenis is natuurlijk leden van de stam Juda of ook inwoners van het gebied van Juda. Vanaf de Babylonische ballingschap wordt het woord door niet-Joden ook gebruikt als aanduiding voor het volk Israël als zodanig, zoals Nederlanders in het buitenland vaak Hollanders genoemd worden. De Joden zelf doen dat in de Bijbelse tijd niet. Zij noemen zichzelf Israël. Dat kun je vinden in boeken als Ezra en Nehemia, maar het blijkt ook uit het Nieuwe Testament en de rabbijnse literatuur. Opvallend is dat Jezus alleen door heidenen Koning van de Joden genoemd wordt. In het verhoor door het Sanhedrin gaat het daarentegen om de vraag of Hij de Messias (Christus) is. Samenvattend kan gezegd worden dat met ‘Joden’ in het Nieuwe Testament afhankelijk van de context de inwoners van Judea, de Joodse leiders, of het Joodse volk (alleen door niet-Joden gezegd) bedoeld wordt.

CONFRONTATIE

Met wie is Jezus eigenlijk in gesprek? Het is opmerkelijk, verbijsterend zelfs: de evangelist Johannes hoort het Jezus zeggen tegen Joden die in Hem geloofden (vers 31)! Dus geen Schriftgeleerden die Hem in de val willen lokken of geestelijke leiders die beraadslagen om Hem te doden.

Het zijn waarschijnlijk wel geestelijke leiders met wie Hij spreekt, Joden (Judeeërs) uit Jeruzalem. Misschien richt Hij zich over hun hoofden heen tot degenen die zich tegen Hem zullen keren. Of misschien bevinden deze mensen zich nu nog onder degenen die op Hem vertrouwd hebben en wil Hij een schei-

Het lijkt er sterk op dat Jezus hen wil provoceren

ding der geesten creëren. Hoe dan ook, het lijkt er toch sterk op dat Jezus hen wil provoceren, zoals Hij dat in het evangelie van Lukas deed in de synagoge in Nazareth.

Die provocatie wordt stap voor stap opgevoerd. Eerst daagt Jezus hen uit met de suggestie dat zij niet waarlijk vrij zijn. In hun antwoord beroepen de Joden zich op hun afkomst van Abraham. Daardoor zijn zij vrij en geen slaven. Daarbij moeten we denken aan het verbond waarin zij leven. Zij dienen daarin God en geen afgoden. Zij zijn niet geboren uit hoererij (vers 41), wat een metafoor is voor afgodendienst. Maar volgens Jezus zijn zij slaaf van de zonde. De slaaf is niet vrij, in tegenstelling tot de zoon des huizes. Jezus bevestigt dat zij Abrahams nageslacht zijn, maar voert daarmee de provocatie verder op door te

insinueren dat de Joden Hem willen doden. In eerste instantie, en ook in tweede instantie als Jezus het nog eens herhaalt, gaan zij daar niet op in, maar beroepen zij zich erop dat God hun Vader is (vgl. Deuteronomium 14:1). Dat brengt de culminatie van Jezus' provocatie. Als zij God als Vader zouden hebben, zouden zij Jezus liefhebben. Maar dat doen ze niet, volgens Jezus. En daarom zijn ze uit 'vader duivel' (vers 44, de tekst heeft geen bezittelijk voornaamwoord 'jullie').

GELOOF

Merkwaardig is de perfectumvorm in vers 31: de Joden die 'geloofd hebben'. Als Jezus spreekt over Zijn sterven als verhoging (vers 28) en ook steeds wijst op de hemelse Vader, dan appelleert dat aan hun geloofsvertrouwen (vers 30). Deze Joden hebben wel in Hem geloofd. Maar het is blijkbaar een geloof dat stil blijft staan, een gearriveerd geloof. Terwijl de waarheid (vers 32), dat is de verwerkelijking van de Torah, veel verder strekt. Waarheid en geloofsvertrouwen hangen in het Hebreeuws samen met dezelfde wortel אמן. De betekenis daarvan impliceert trouw en betrouwbaarheid.

Juist voor mensen in Zijn directe omgeving heeft Jezus zulke scherpe woorden over. Petrus kon ervan meepraten. 'Satan', noemde Jezus hem eens (Mat. 16:23). Daarmee is natuurlijk niet gezegd dat Petrus voor altijd bestemd was een aanklager of een dwarsligger te zijn. Maar op dat moment, toen hij Jezus' weg naar kruis en opstanding weersprak, was hij een satan.

Deze uitspraak van Jezus is dan ook geen definitieve afwijzing en veroordeling van de Joden, maar eerder een oproep, zij het een bittere, om Hem in geloofsvertrouwen te blijven volgen.

SYNAGOGE

Hoe zit het dan met de 'synagoge van de satan'? "Ik ken uw werken, verdrukking en armoede – u bent echter rijk – en Ik ken de lastering van hen die zeggen dat zij Joden zijn, maar het niet zijn; zij zijn namelijk een synagoge

van de satan" (Openbaring 2:9). "Zie, Ik geef u enigen uit de synagoge van de satan, van hen die zeggen dat zij Joden zijn en het niet zijn, maar liegen. Zie, Ik zal maken dat zij komen en aan uw voeten aanbidden en erkennen dat Ik u liefheb" (Openbaring 3:9). Het is een groep, of twee groepen, waar de gemeenten van resp. Smyrna en Filadelfia mee te kampen hebben. Waarmee zij de gemeente van Smyrna lasteren wordt niet gezegd, maar wel dat de synagoge van de satan in Filadelfia liegt. Hun claim dat zij Joden zijn is een leugen: "Zij zeggen dat zij Joden zijn, maar zij zijn het niet." En dat geldt ook voor deze gemeenschap in Smyrna.

Dat kun je op twee manieren lezen: 1) Zij zijn weliswaar van afkomst Joden, maar ze voldoen niet aan de maatstaven die Jezus bij monde van Johannes daarvoor hanteert; 2) zij zijn géén Joden van afkomst, maar hebben zich op een of andere manier met het Jodendom geaffiliëerd, mogelijk als Godvrezende proselieten. Ze claimen wel een gemeente van Joden te zijn, maar ze zijn het niet. Wat beide mogelijkheden gemeenschappelijk hebben is dat hun leefwijze niet in overeenstemming is met hun geclaimde Joodse identiteit.

De term synagoge kan ons op het verkeerde been zetten. Hoewel 'synagoge' ook in de eerste eeuw al de aanduiding is voor het gebouw waar Joden samenkomen, is de meer algemene betekenis van '(religieuze) vergadering/samenkomst' ook nog gewoon gangbaar. Het lijkt mij dat we hier aan de meer algemene betekenis moeten denken.

Johannes staat met zijn gemeente (als we dat zo kunnen zeggen) helemaal binnen het Israël van zijn tijd. Zijn apocalyptische visioenen stoelen op de visioenen van Ezechiël, Daniël en Zacharia. Zijn verbondenheid met Jeruzalem en de tempel is evident. Bovendien ademt heel de Openbaring de oproep tot een strikte gehoorzaamheid aan de Torah. In de brieven aan de zeven gemeenten valt het houden van de spijswetten op (vgl. Opb. 2:14 en 20).

Johannes staat daarmee dus niet alleen allerm minst in oppositie tegenover het bredere Jodendom van zijn tijd, hij is bovendien nauw verwant met de nauwgezetere stromingen

daarbinnen. 'De kerk' staat hier nog lang niet tegenover 'de synagoge'. Dat is een anachronisme. Het is natuurlijk mogelijk dat de gemeente van Johannes rivaliseert met andere groepen binnen het Jodendom, en zich daarbij van heftige kritiek bedient. Het voorbeeld van de Qumrangemeenschap heb ik al genoemd. Maar die kritiek kan zich natuurlijk ook richten op een gemeenschap van proselieten die het niet met alle regels even nauw neemt. Als het erop aankomt vallen zij even snel weer af als ze erbij gekomen zijn en zijn ze degenen die wel volharden eerder tot last dan tot steun. Dat proef ik ook in het boek Openbaring.

CONCLUSIE

We kunnen deze tekst niet als een algemene uitspraak over de Joden van alle tijden lezen. Dat kan niet vanuit de directe context en we moeten zulke woorden in die directe context laten staan. En dat kan ook meerel gezien niet, gezien de geschiedenis van christelijke Jodenhaat, waarmee eerder een vals dan een betrouwbaar getuigenis van Jezus is gegeven. Tegen die achtergrond zullen we ons steeds ook weer rekenschap moeten geven van de trouw van Israël aan de Torah. Op dit punt zou ik inderdaad wel een pleidooi voor vervangingstheologie kunnen voeren: misschien gaat het nu wel over ons, de (heidenchristelijke) kerk, in plaats van Israël. Hoe verhouden wij ons, als gelovigen in Jezus, tot Israël? Als we geloven in Hem God als ook onze Vader te hebben, hoe zouden we dan Israël kunnen verguizen?

LITERATUUR:

Amy-Jill Levine en Marc Zvi Brettler (red.), *Het Nieuwe Testament met Joodse toelichtingen*. Haarlem 2024

Klaus Wengst, *Jesus zwischen Juden und Christen. Re-Visionen im Verhältnis der Kirche zu Israel*. 2. Auflage, Stuttgart 2004

Henk Poot, *Uittocht. Het Evangelie van Johannes*. Zwolle 2020

Geert Cohen Stuart, *Joodse feesten en vasten*.

Bij deze wil ik u de vraag voorleggen wat de kern kan zijn van ons protest tegen de koers van onze kerk inzake Israël. Wat verhult het vaak wollige taalgebruik van de IP-nota's? Het Palestina-narratief, dat zowel in onze kerken (via Kerk in Actie en in het Christen Collectief) als daarbuiten in sommige kringen de toon zet. Dit narratief brengt sommigen tot drieste daden, zoals het bekladden van gebouwen, vernielen ervan en het bedreigen van mensen. Wat staat er op het spel?

DR. JAK VERWAAL

NARRATIEF?

We zitten allemaal midden in de maalstroom van de ontwikkelingen, sinds 7 oktober 2023. Die ene dag van 7 oktober wordt vervolgens overspoeld met beelden van de door de bombardementen omgekomen kinderen, huilende moeders en naar verluidt gewone onschuldige slachtoffers, burgers. Vinden wij dat dan niet erg? Ja natuurlijk!

Is de berichtgeving te eenzijdig? Is dat de kern? Gaat de strijd om het narratief in de vele media? Zelf lees ik de dagbladen Trouw en de Telegraaf, raadpleeg ik *Algemeiner.com*, *Israelhayom.com*, *Jpost.org*, *ThetimesofIsrael* en anderen. Er is eenzijdigheid, maar die wordt veroorzaakt door een idee, door een frame, een diepe overtuiging. Welke?

Wij kunnen roepen: 'opkomend antisemitisme!' Is dat de kern? Media als Trouw, Volkskrant, NRC of de NOS kunnen we beschuldigen van antisemitisme, dat wil zeggen de nieuwe variant anti-zionisme. "Belachelijk, zeggen zij, want wij willen helemaal geen concentratiekamp oprichten, om Israëlieten uit te roeien. Wij vinden Netanjahoe corrupt, slecht en bloeddorstig. Hij en zijn extreemrechtse ultra's willen meer bezetting – landjepik! Dat

is pas erg. Hou op met je antisemitisme!" Zo verweren zij zich verontwaardigd.

Nu staat wel degelijk in het Handvest van Hamas dat deze organisatie alle Joden in de wereld wil uitroeien. Sinds de conferentie van Bloudan te Syrië van 8-10 september 1937 waar meer dan vierhonderd islamitische leiders verzameld waren, werd onder leiding van Hadj Amien al Hoesseini een obscure Hadith (islamitische mondelinge overlevering, red.) centraal gesteld. Deze Hadith roept de moslims op alle Joden uit te roeien, zelfs de stenen of de bomen zullen meewerken. Deze Hadith wordt prominent geciteerd in het Handvest van Hamas en is daarna een van de meest geciteerde teksten geworden in de islamitische wereld. Ook het charter van de PLO en het handelen van de PA verklaren expliciet dat Israëliërs vermoorden een goede zaak is waarvoor ze vele subsidiedollars over hebben. Maar in het Westen horen we andere woorden. Kolonialisme, bezetting, landjepik. En officieel zullen weinigen zichzelf als antisemiet beschouwen, in de zin van het nazisme. We horen van onze collega's ambtsdragers de vraag: ben je dan niet tegen de bezetting?

Zelf ontving ik van een gemeentelid een interview op de EO van Stefan Paas met de

in Nabloes geboren moslim, nu christen Kefa Allush. De bezetting is volgens hem de verklaring van 7 oktober 2023. Maar Gaza was toch niet bezet...? En Jenin niet, en Nabloes niet en Hebron niet, en Saoedi-Arabië niet, Tunesië niet, Algerije niet, Libië niet, Egypte niet, Syrië niet, Libanon niet, Turkije niet etc. En toch door discriminatie, vervolging en uitroeiing verdwijnen eerst Joden, daarna de Mandeëërs, Bahai's, christenen, Jezidi's, Druzen, Armeniërs, Aramese christenen, Assyrische christenen, de zoroasters, de hindoe's, boeddhisten, de saeculieren, de liberalen, de vrijzinnigen, de evangelische baptisten, de Samaritanen in vele Arabische landen en in Gaza of in de Palestijnse gebieden. "Ja, maar je praat eromheen", is dan de wedervraag. Heeft Israël dan geen Palestijnen verdreven? De bezetting en het landjepik? Andere landen kunnen van alles fout doen, maar Israël toch ook?

SLACHTOFFERGEVOEL

En zo belanden we vaak in een soort slachtofferwedstrijd. Het slachtoffergevoel is tenslotte een machtig instrument. In een paar minuten kan het zien van slachtoffers tot emotie leiden. Boosheid om het onrecht, de drang om in actie te komen. Alle ingewikkelde afwegingen en vragen verdwijnen, als we menen met 'onschuldig slachtofferchap' te maken te hebben. Het is opvallend dat dan in linkse, rechtse of DENK-islamitische kringen dezelfde boze toon klinkt. Hierover is nog veel te zeggen. Bijvoorbeeld hoe eenvoudig slachtofferschap in de berichtgeving de toon zet.

Maar er klopt iets niet. Want er zijn heel veel 'onschuldige slachtoffers' in het nieuws te brengen. Ik noem hier kort enkele voorbeelden. De burgeroorlog in Jemen, de genocide in Soedan, de meisjes in Nigeria, de burgeroorlog in Syrië, in Irak, in Somalië, in Myanmar, in Kongo, de Tigray. Er zijn zelfs zes echte genocides geweest

na WO II, maar daarover hebben we het niet zo vaak. Er is echter een onbetwiste nummer één in slachtofferschap al tientallen jarenlang met vele miljarden dollars subsidie per jaar. Er is een hele slachtofferhulpindustrie waarin velen een mooi betaalde baan hebben en menen goede werken te doen. De VN met de UNWRA, talloze NGO's en tot in onze kerk toe (Kairos Sabeel)!

KINDEROFFER

Onlangs – na het laatste bestand van januari 2025 – riep zelfs de in extreme weelde levende Hamasman Meshal en zijn compaan Khalil al-Hayya in slavenhuis Qatar op dat ter ere van Allah en de jihad nog vele kinderoffers mogen worden gebracht! De overwinning is behaald door het offeren van kinderen en moeders, zo zeiden zij.

Wat betekent deze uitspraak? Daarvoor kunnen we in de Bijbel lezen, waar kinderoffers worden verboden (Lev. 20:2). Ik dacht altijd: "Wat vreemd. Wie wil nu zijn kind offeren?" Maar kennelijk was dit verbod toch nodig. In het kader van een oorlog lezen we van een

kinderoffer van koning Mesha op de muur van zijn stad. Er ontstaat vervolgens een enorme boosheid. De strijd wordt dan gestaakt (2 Kon. 3:27). Wie dus op het goede moment een kinderoffer brengt, kan daarmee mensen in hun hart raken, direct emotie oproepen – in het bijzonder boosheid – en vele krachten mobilise-

ren en verenigen. Daarmee staan we midden in de actualiteit. De aanval van Hamas is zorgvuldig voorbereid. De lessen uit het verleden zijn getrokken en toegepast. De strijd om land, de tunnels van beton waar de gewapende mannen schuilen, de vrouwen en de kinderen die welbewust geofferd worden als onschuldige slachtoffers. En tv-zender Al Jazeera uit slavenhuis Qatar zorgt voor de directe bloederige beelden de wereld over. Wie wordt dan niet geraakt?

**De overwinning
is behaald door
het offeren van
kinderen en
moeders**

ZOON/DOCHTERSCHAP

Nu komt de vraag terug: maar waarom alleen Palestijnen? Een paar honderd duizend Armeniërs zijn in 2024 etnisch gezuiverd in een week tijd. Geen dominee in gewetensnood...! Geen dramatische reportages op tv. En alleen Palestijnen die met Israël te maken hebben, roepen verontwaardiging op. De Palestijnen die in Libanon in ellende leven, of in Syrië of de nakba op de Palestijnen uit Koeweit of Jordanië? Praten we niet over. De vraag kan aangescherpt worden: wat verbindt de linkse haat tegen Zion, met de extreemrechtse haat tegen Joden en het islamistische DENK, dat een grote Satan kent: het zionisme?

Ik ben er niet helemaal uit, maar ik vermoed dat het met de Bijbelse boodschap te maken heeft. Die boodschap doorbreekt het dualisme van varianten van slachtoffer – dader. De herhalend van slaven/onderdrukkers wordt doorbroken. Onderdrukten kunnen in opstand komen. Winnen ze de opstand, dan gaan ze zelf heersen als tirannen. De beste tiran is een voormalige slaaf (Spreuken 30)! Zo draait de geschiedenis al heel lang zijn rondjes. Genocide in Soedan? Dat is erg, ja; maar de overwinnaar kan morgen de onderdrukker zijn.

Maar de Torah wil deze kringloop doorbreken. Bevrijding uit slavernij betekent tegelijk dienst aan de Ene HEER. De huidige democratische rechtsstaat Israël als erfgenaam van deze opdracht poot de cyclus te doorbreken, met vallen en opstaan. Israël is geïnspireerd door de Bijbelse boodschap met de gave van een concreet landje. Daarmee is Israël een grote bedreiging voor de potentaten en tirannen, voor de nieuwe slavenhouders van deze wereld.

Voor zover de kerk zich verbonden weet met Israël, raakt de boodschap haar aanhangers. Ik wil een voorbeeld noemen met de term 'zoon-schap Gods'. De immer weerkerende cyclus in dualisme van de slaaf die tiran wordt, wordt doorbroken in de roeping van het zoon-/dochterschap (Exodus 4 en Joh. 1, parsim NT). Zonen en dochters heten de kinderen van Israël. En via artikel I, 7 worden ook wij daartoe geroepen. Daarom vind ik dit artikel zo wezenlijk.

En ook omgekeerd. De drie stromingen van

antizionisme (radicaal-links, extreemrechts en islamistisch) hebben een duidelijke overeenkomst: het dualisme van slachtofferschap dat tirannie rechtvaardigt. Qatar, Hamas, Iran en velen met hen zijn voorbeelden van nieuwe slavernij. Het is om die reden dat haat en vijandschap tegen 'Israël' logisch is. Extreem-linkse studenten die universiteiten slopen, zijn de voorbode van tirannie. Met de oproep tot 'wereldwijde intifada' moet de aloude cyclus van geweld en tirannie en slavernij herhaald worden. Israël is drager van de boodschap die dit dualisme doorbreekt.

LICHTPUNTJES

Daartegen noem ik de volgende lichtpuntjes. De Yezidi-vrouw Fawzia Sido werd bevrijd uit Gaza. Zij was geroofd en als slavin verhandeld. Zij is een voorbeeld van zelfs ouderwetse slavernij. Maar dagblad Trouw zal over haar niet berichten. Mej. Agam Berger hield zelfs de shabbat in de tunnel van Hamas. Zij kookte niet onder bedreiging van moord op shabbat voor Hamassoldaten. Op 30 januari 2025 is zij bevrijd. Dagblad Trouw vertelt zoiets niet. Dagblad Trouw vertelt wel van Hamas-profiteurs die een mooie oude tijd hadden voor 7 oktober 2023...

CONCLUSIE

De kerkorde van de PKN – artikel I,7 - raakt de kern van onze opdracht in de PKN: 1. De hartelijke verbondenheid met Israël als eerstgeboren zoon uit de slavernij is onmisbaar voor onze kerk. 2. Het verstaan van de Schrift - zeker ook het ons toevertrouwde NT – zonder verbondenheid met Israël kan ons ongemerkt terug brengen in de dualiteit slachtofferschap (slavernij) – tirannie. 3. In de oecumenische contacten van onze kerk met andere kerken is deze vraag evenzeer van groot belang: zonder deze vraag kan een kerk gemakkelijk vervallen in dualisme.

De aloude boodschap is nog altijd even actueel als spannend. Moge de dienst aan de ene HEER ons tot vreugde zijn.

Dr. Jak Verwaal is emerituspredikant in de PKN.

Stemmen die nog spreken

In een serie over theologen die zich rond en na de oorlog diepgravend hebben bezig gehouden met de verhouding tussen Kerk en Israël, dit maal aandacht voor Dr. A.A. van Ruler (1908-1970), hervormd predikant en vanaf 1947 hoogleraar Dogmatiek aan de universiteit van Utrecht.

DS. HENK POOT

Rond en na de oorlog hebben, niet voor niets, een aantal spraakmakende theologen zich verdiept in de verhouding tussen Kerk en Israël. Belangrijke namen in dit verband zijn in ons land onder meer Miskotte, Van Ruler en Berkhof. Het zijn stemmen die misschien niet meer zo doorklinken, maar die het waard zijn om naar te blijven luisteren.

In een boekje dat aanvankelijk alleen in het Duits is uitgegeven gaat prof. Van Ruler indringend in op de verhouding tussen het Oude en het Nieuwe Testament.

Die christliche Kirche und das Alte Testament (München, 1955) behandelt onder andere de vraag waarom het Oude Testament onmisbaar is voor de christelijke kerk. Ik zal niet alles behandelen maar Van Ruler noemt wel een aantal dingen om over na te denken.

HET HEIL IS UIT DE JODEN

Als eerste noemt hij dat het Oude Testament legitimiteit geeft aan de persoon van Jezus. Het laat zien dat Jezus' optreden als de Christus plaats vindt binnen de geschiedenis en de relatie van God met Israël. Het laat zien wie Hij is.

Het Nieuwe Testament is Joods: De Koning, de apostelen, de twaalf die van Israël uitgaan, het kruis en de verzoening van de zonden zijn

Joods. Christus is de redder van de wereld als de Messias van Israel. Het heil is uit de Joden! (Joh. 4:22).

Van Ruler wijst daarbij ook op Romeinen 3:21. Het Oude Testament getuigt van het werk van de Messias. Wat Jezus doet is alleen te begrijpen vanuit Gods openbaring in de Tenach. Het is weliswaar zo dat het Nieuwe Testament getuigt dat de Christus Jezus van Nazareth is en het getuigt ook van zijn goddelijkheid. Maar het surplus van het Oude is dat het ons leert dat het in Christus' werk niet om zichzelf gaat maar om de komst van het Koninkrijk van God. En het Nieuwe Testament zoekt als het ware het licht daarover in de Wet en de Profeten.

Het Nieuwe Testament spreekt uit dat alle beloften van God 'Ja en Amen' zijn in Christus (2 Kor. 1:20), dat Hij alle beloften van God bevestigt (Rom. 15:8), maar wat die beloften zijn vinden we in het Oude Testament. Het is niet zo dat alle beloften als het ware in Jezus persoon geabsorbeerd of vervuld worden.

Om met Van Ruler te spreken: 'Het draait wel om Jezus, maar het gaat niet om Jezus. Ook Christus staat in zekere zin in dienst van het koninkrijk.'

HET HEIL IS AARDS

Je zou kunnen zeggen dat het Oude Testament het Evangelie uitlegt. De Thora is de vooronderstelling van het Evangelie. Israël

weet vanuit het Oude Testament ook alleen ten diepste wat er speelt, waar het om gaat aan het kruis, wat de schuld is. Het offer van Christus is alleen te verstaan vanuit de Joodse theologie van het bloed. Waar Jezus in zijn lijden en sterven een antwoord op is, vertelt het Oude Testament en een kerk die tegen haar natuur is geënt op Israël doet er goed aan zich te laten onderwijzen door de geschriften van Israël. Maar er is nog iets:

Jezus is Heer over de wereld, zelfs als het gaat om politieke zaken

Het Evangelie verkondigt dat Jezus de *Kurios* is. Maar Hij is dat niet alleen van ons hart of van het persoonlijke leven van een christen. Hij is Heer over de wereld, over de aarde, zelfs als het gaat om politieke zaken. Het heil is historisch, theocratisch. Zonder de Tenach lopen we – zeker in onze tijd – het gevaar de verlossing in Christus te vergeestelijken en al te individualistisch te maken.

Het Koninkrijk van God verschijnt als het Koninkrijk van Christus. En ook nu breekt het door, al is het voorlopig. Hij spreekt met Hoedemaker over de lijdende gestalte van de kerk, een kerk die wacht op het volkomene. De Tenach laat ons zien waar het naartoe gaat met deze aarde, met de mensheid, met de samenleving.

Uiteindelijk is de verzoening van de zonde ook ‘maar’ een tweede. Zonde staat de bestemming van de mens in de weg, zou je kunnen zeggen. Het gaat in de eerste plaats om de heiliging van het leven waar het Koninkrijk de vervulling van is. Het gaat er ook niet om

dat mensen christenen worden, de kerk is ook niet het eindstation. Het gaat erom dat mensen door de Geest herboren worden tot waarachtige mensen.

Het gaat uiteindelijk niet om de verzoening maar om de heiliging van het leven. De Zoon zal op een dag het koninkrijk van God teruggeven aan zijn Vader.

Van Ruler wil daarmee het werk en de persoon van Christus niet minder maken. Het is juist het hoogste en het uiterste wat de Messias kan doen, dat Hij ophoudt Messias te zijn. Uiteindelijk wordt ook de menswording van de Zoon opgeheven en wat dan rest is het naakte, verlostte bestaan, waarin God alles is en in allen.

TWEE PROBLEMEN

De vraag die uiteindelijk, als een probleem, naar voren komt is hoe dan de verhouding tussen de twee Testamenten is. Zijn er twee canons, of is er een dubbele canon? Van Ruler zegt dan dat het Oude Testament dé canon is en dat het getuigenis van de apostelen het uitleggend woordenboekje daarbij is. Maar, die uitleg is wel canonic. Beiden leggen elkaar dus uit.

Het tweede probleem dat Van Ruler signaleert is het bestaan van de synagoge en het omstreken, aangevochten leven van Israël, een volk dat springlevend is en op allerlei mogelijke manieren een geweldige bijdrage geleverd heeft aan de geschiedenis van de mensheid.

We hebben in elk geval te maken in de kerk met de God van Israël. De God van het Nieuwe Testament is geen ander dan YHWH, de God van het Oude Testament.

Hij is ongetwijfeld ook een nationale God. Wij leren Hem niet kennen als een algemene vanzelfsprekende God, maar in de openbaring, in de verbondenheid met Israël. Hem belijden als Schepper is niet genoeg. Juist de geschiedenis met Israël toont de wereld wie God is. God is door en in Israël aanwezig in deze wereld.

Er is geen relatie mogelijk met God zonder een relatie met zijn volk. Ook niet door Jezus, omdat Jezus niet los te zien is van zijn volk.

Prof. dr. A. A. van Ruler.

Het is waar dat de weg van Israël naar de volken in het Oude Testament niet zo expliciet naar voren komt. Daar komen de volken tot Israël. Maar dat alles betekent niet dat het Oude Testament en de weg van God met Israël naar de achtergrond verschuift. Het gaat om de openbaring van God in Christus om het hoogtepunt van zijn weg met Israël die doorloopt in het verdere van de heilsgeschiedenis.

De geschiedenis van Israël stopt niet bij het kruis en de opstanding van Jezus. Het Nieuwe Testament zegt dat ook nergens. Zij spreekt alleen over een gedeeltelijke verharding van Israël, maar de volheid van Israël blijft het toekomstperspectief. Dat is wel een toekomst waarin ook de volkeren, de wereld en de gehele schepping tot haar volheid komen, maar dat doet niets af aan de plaats van Israël.

De vraag is alleen: wat betekent dat nu! Aan de ene kant noemt Paulus zijn volksgenoten vijanden van het evangelie en aan de andere kant geliefden van God. Dat laatste moet wel blijvend zijn. 'Het feitelijke bestaan van de Joden, de synagoge en in het bijzonder de staat Israël geeft ons feiten die theologisch relevant zijn [...] Iedereen die de waarheid zoekt in de

strikte theologische zin en niet in de filosofische, zodat hij bereid is het niet te zoeken in louter abstracte en absolute ideeën, maar in concrete historische feiten, zal niet eenvoudig deze dingen terzijde schuiven alsof het kinderlijke fantasie is om te denken dat God de hand gehad heeft in wat er gebeurd is'. Om te weten en te zeggen wat God precies met Israël zal doen is weliswaar arrogant maar om te denken dat God niets meer met Israël heeft is in tegenspraak met de Bijbel.

EEN NIEUWE KATHOLICITEIT?

Als Israël leeft – en dat is onmiskenbaar zo, is God dan nog steeds werkzaam in Israël en in de synagoge? vraagt van Ruler zich ten slotte af. Heeft het Jodendom een eigen theologische betekenis in de weg van God met deze wereld? Is het Oude Testament toch nog steeds in de eerste plaats het Woord voor Israël ook al is het ook voor ons? Maar raakt dat dan niet aan de katholiciteit van de kerk? Eindigt alles in de kerk? Maar als dat zo is, bestaat alles dan, niet alleen Israël maar ook de geschiedenis en de schepping ter wille van de kerk? Of is de kerk alleen maar een van de vele vormen van het Koninkrijk van God, en bestaat haar katholiciteit er nu juist in dat zij alle vormen van het Koninkrijk, zelfs het volk Israël respecteert, erkent en beschouwt als kostbaar.

We zijn inmiddels verder gegaan en ik heb het idee dat Israël niet meer

zo hoog op de agenda staat als in de jaren na de oorlog. Er wordt wel gezegd dat God in de tijd van het Nieuwe Testament zijn eeuwenoude gemeente transformeert met het oog op zijn komende Rijk. Maar is dat wel zo? In elk geval nodigt het spreken van dr. Van Ruler ons uit om die gedachte nog eens goed tegen het licht te houden. En natuurlijk, Van Ruler heeft veel meer geschreven.

‘De staat Israël geeft ons feiten die theologisch relevant zijn’

De Onvervangbare Naam

(Ex. 19:9, 34:5). De Naam en de heerlijkheid zijn ten nauwste aan elkaar verbonden (Ex. 33:18,19).⁶ Om deze verbinding tot uitdrukking te brengen, spreek ik over de heerlijke Naam (Ps. 72:19; 1 Kron. 29:13). Deze heerlijke Naam is een verschijning van God zelf.⁷ De heerlijke Naam woont eerst op de Sinai (Ex. 24:16; Ex. 34:5). Daarna geeft God de opdracht om de tabernakel te bouwen, zodat de heerlijke Naam kan wonen in het midden van Israël (Ex. 25:8; 29: 43-46; 40:34, 35). Later wordt de tempel in Jeruzalem de plaats waar de heerlijke Naam woont (1 Kon. 8: 10-20).

en ongehoorzaam. Hierdoor komt van de missie dat door het gedrag van het volk Israël de Naam door de volken verheerlijkt wordt, niets terecht. Maar omdat God zijn Naam aan Israël heeft verbonden, zou het wegdoen van het volk Israël de Naam ontteren bij de volken en de missie ook afbreuk doen. Maar op gegeven moment gruwet God er zo van, dat hij zich gedrongen voelt om zijn tempel te verlaten (Ezech. 8:6). Uiteindelijk verlaat de heerlijkheid de tempel en vertrekt richting de Olijfberg (Ezech. 11:23).¹¹ Als gevolg hiervan worden stad en tempel verwoest en rest het

volk niets anders dan de verstrooiing. De consequentie van dit oordeel is wel dat de Naam ontheiligd wordt onder de volken waarheen het volk Israël verbannen is, want de volken ontteren de Naam vanwege de ontluisterende situatie van zijn volk (Ezech. 36: 20). Echter niet het oordeel, maar de hoop is

het laatste woord van God.¹² Die hoop wordt duidelijk door de verschillende mogelijkheden te beschouwen. God had de situatie kunnen laten voortduren, maar dan werd de Naam blijvend ontheiligd door de ongehoorzaamheid van het volk Israël zonder hoop op verandering en verbetering. God had ook Zijn volk kunnen vernietigen, maar dan zou de Naam definitief ontheiligd worden door de volken zonder hoop dat het anders zou worden; dit is als argument gebruikt om God ervan te weerhouden zijn volk te vernietigen (Ex. 32: 12; Num. 14: 13-16). Maar nu heeft God de heerlijke Naam onttrokken aan zijn volk Israël; daardoor laat hij zien dat hij zijn Naam niet laat ontheiligen, maar tegelijk spaart hij het volk als hoop op een terugkeer van de heerlijke Naam. Vanwege deze hoop is de geschiedenis van het volk Israël niet doodgelopen.

DE ONUITSPREKELIJKE NAAM

Met het vertrekken van de heerlijke Naam

De hoop is het laatste woord van God

Omdat de heerlijke Naam in het midden van Israël woont, heeft Israël de roeping in overeenstemming met de Naam te leven. Het volk van de Naam is uitverkoren en heeft binnen Gods missie (missio Dei) naar de volken een eigen missie (Missio Israelis).⁸ Wat betreft de Naam zijn

de volgende punten te noemen.⁹ (1) Het volk Israël moet een voorbeeld van een heilig leven zijn voor de volken door de door God gegeven Thora te gehoorzamen, zodat de volken de Naam zullen verheerlijken vanwege de wijsheid van deze levensregels (Lev. 11:45; Deut. 4:4-8). (2) Het volk Israël moet een voorbeeld zijn van verbondstrouw, zodat door het zien van de door God geschonken verbondszegen de volkeren ontzag zullen hebben voor de Naam (Deut. 28:2; Ps. 67:8). (3) Het volk moet een voorbeeld zijn in het vertrouwen op de Naam, zodat hij aan hen machtige daden kan doen waardoor de volken de Naam erkennen (1 Kon. 18:19-30; 19:19,35-36; Joz. 2:9-11).

DE ONTHEILIGDE NAAM

De heerlijke Naam gaat met het volk Israël onderweg en de profeet Ezechiël geeft een overzicht van deze geschiedenis. Vanaf de uittocht is deze geschiedenis een ramp (Ezech. 20:1-44).¹⁰ Het volk Israël is opstandig

⁶ De Vries (2010), 34; De Vries (2015), 340.

⁷ De Vries (2010), 126.

⁸ Naar deze Missio Israelis is maar beperkt onderzoek gedaan: voor een voorbeeld zie L. Cosmin-Vasile.

⁹ Moskala, 40-41, 48.

¹⁰ Hiebel, 52, 55.

¹¹ De Vries (2018), 270.

is er een globale trend waar te nemen van de vijfde eeuw v. Chr. tot de eerste eeuw n. Chr. waarbij de Naam steeds meer wordt vermeden en wordt vervangen door allerlei andere aanduidingen zoals God en Heer.¹³ De tweevoudige reden voor deze vermijding is dat hierdoor de Naam wordt beschermd tegen zowel ontheiligen als ontering.¹⁴ De ramp van het vertrek van de heerlijke Naam met alle vernietigende gevolgen van dien, maakte de ernst van het ontheiligen van de Naam voor de volken voelbaar; om verdere ontheiliging van de heerlijke Naam te voorkomen werd het uitspreken van de Naam steeds meer vermeden. Deze trend is al waarneembaar in Aramese teksten in de Bijbel, want in deze gedeelten van de boeken Ezra en Daniel wordt de Naam vermeden.¹⁵

Deze trend kan vervreemding wekken, want de meest voor de hand liggende oplossing voor het voorkomen van de ontheiliging van de Naam lijkt het heilig en eerbiedig gebruik van de Naam te zijn in plaats van het vermijden ervan. Het opmerkelijke is echter, dat Jezus deze beweging niet bekritiseert, maar erin meegaat en dat de schrijvers van het Nieuwe Testament Jezus hierin volgen. Zoals hierboven al benoemd, is in het Nieuwe Testament nergens een transliteratie van de Naam te vinden. Tegelijk zijn er in het Nieuwe Testament meer dan tweeduizend voorbeelden van vervangers van de Naam.¹⁶ Enkele voorbeelden zijn:¹⁷ (1) Heer (Luk. 13:35), (2) Ik ben (Joh. 18:4-8), (3) passieve vorm waarbij God als handelend niet wordt benoemd (Matth. 5:4), (4) Naam boven alle naam (Fil. 2:9), (5) Die is, en Die was, en Die komen zal (Openb. 1:8), (6) de Alfa en de Omega, het Begin en het Einde (Openb. 22:13), (7) de Gezegende (Mark. 14:61), (8) de Kracht (Mark. 14:62). De Naam is in het Nieuwe Testament inderdaad vervangen door vervangende woorden. Daarmee wordt echter niet geïmpliceerd dat met de komst van Jezus de oudtestamentische naam van de God van de Israël is vervangen door een nieuwtestamentische naam van de God van de kerk. Een definitieve vervanging van de Naam zou

een ontkenning zijn van de hoop belichaamd in het voortbestaan van het volk Israël op de terugkeer van de Naam.

DE AANGEROEPEN NAAM

Na het vertrek van de heerlijke Naam is de hoop verre van vanzelfsprekend en leeft de angstigende vraag: is God niet meer met ons? De profeet Ezechiël vraagt namelijk aan God, of hij Israël helemaal gaat verlaten door hen compleet te verwoesten (Ezech. 11:13).¹⁸ God belooft in reactie hierop, dat hij voor wat er overgebleven is van Israël een klein heiligdom zal zijn; God zal tijdelijk beperkt aanwezig zijn bij zijn volk Israël (Ezech. 11:16).¹⁹ Dat is een oordeel samenhangend met het vertrek van de heerlijke Naam en tegelijk voedt het tijdelijk karakter ervan de hoop op de terugkeer.

Wat is concreet dit kleine heiligdom? Een directe interpretatie is de profeet Ezechiël als belichaming van de aanwezigheid van God.²⁰ Binnen het Jodendom wordt deze term toegepast op de synagoge (Megillah 29a). Het is goed invoelbaar hoe in het doen van de gebeden en het lezen van de Schriften iets van de aanwezigheid van de Naam wordt ervaren: God met ons. En dit laatste wordt in het Nieuwe Testament toegepast op Jezus (Matth. 1:23). Jezus is een klein heiligdom, want hij is een tabernakel waarin de heerlijkheid woont, zodat de Vader bij Israël aanwezig is in Jezus (Joh. 1:14; Joh. 10:36-38).²¹ In het verlengde hiervan zijn zowel individuele christenen als een gehele christelijke gemeente een klein heiligdom, want door de Heilige Geest zijn zowel een individuele gelovige als het collectief van een gemeente een tempel waarin God aanwezig is (1 Kor. 3:16; Ef. 2:21,22 1 Kor. 6:19).²² Door deze gelovigen wordt de Naam aangeroepen en tegelijk wordt de Naam vermeden door een vervanger te gebruiken (Rom. 10:13).²³

De Naam wordt aangeroepen om redding (Rom. 10:13).²⁴ Uit een aanhaling van tekst uit de profeet Joël wordt duidelijk dat Heer in Rom. 10:13, de onuitsprekelijke Naam is. In de context gaat het over Jezus die Heer is; door

12 Hiebel, 3.
13 Meyer,
298-313.
14 Meyer,
40.
15 Meyer,
67, 76.
16 Soulen
(2015), 48.
17 Soulen
(2011), 177-210.
18 De Vries
(2018), 269.
19 Ibid.,
271.
20 Ibid.,
272.
21 Coloe,
370.
22
Lookadoo,
8-10.
23 Span,
Rochester
& Van
Rensburg, 2.
24 Ibid., 3.

²⁵ Ibid., 5-6.

²⁶ Soulen (2011), 211.

²⁷ Ibid., 208-210.

²⁸ V.d.

Meulen, 174.

²⁹ Perry,

29-30.

³⁰ Gieschen,

144.

³¹ Soulen

(2002), 252.

³² Schuele,

22,24.

³³ Soulen

(2011), 184;

Gieschen, 144.

³⁴ Soulen

(2015), 57.

deze titel te herkennen als vervanger van de Naam, blijkt dat Paulus hier een schokkende conclusie trekt: de identificatie van Jezus en de onuitsprekelijke Naam.²⁵ Jezus' naam zelf verwijst naar de Naam: de Naam is redding.²⁶ Deze verwijzing naar de Naam is op zich niet uniek, omdat dit voor verschillende Hebreeuwse namen geldt. Jezus heeft echter de (allerhoogste) Naam ontvangen (Fil 2: 9).²⁷

De Naam is aangeroepen over de geredden. De Naam is uitgeroepen over Israël (Deut. 28:10). Daarom is Israël het eigendom van God, draagt het volk de Naam van God en woont God in het midden van hen. Maar dit geldt niet alleen voor Israël, maar er zijn ook heidenen over wie de Naam is aangeroepen, die de Naam dragen en zijn eigendom zijn (Hand.15:17; Amos 9:12).²⁸ Een belangrijk ritueel is hierbij de doop, waarbij de dopeling in de Naam wordt gedoopt en daardoor de Naam draagt, zijn eigendom en zijn tempel is.²⁹ De vraag is bij de doop wat de betekenis is van de Naam van de Vader, en van de Zoon, en van de Heilige Geest. Is dit Gods nieuwtestamentische naam en is daarmee de oudtestamentische naam vervangen? Dat de Naam de naam van God de Vader is, spreekt voor zich.³⁰ De Zoon draagt de Naam, omdat de Vader die gegeven heeft aan Jezus, zoals hierboven besproken. De Heilige Geest is de Geest van de Heer, waarbij Heer een vervanging is van de Naam (Hand. 5:9).³¹ De Geest is onscheidbaar van de Naam en tegelijk woont de Geest in mensen die daardoor in de sfeer van de goddelijke aanwezigheid worden getrokken.³² Zo gaat het dus over de doop in de ene onuitsprekelijke Naam die in de gedoopte komt wonen als in een tempel.³³ Hoe kan iemand gedoopt worden in de Naam die vetrokken is en daardoor onuitsprekelijk is geworden? Dat wordt verwoord in de trinitarische doopformulering in Mattheus: de Naam van de Vader is door de Zoon, zij het nog niet volledig, geopenbaard en door Geest komt de Naam wonen in de gelovige (Joh. 17:6; Joh. 14:14-17,23).³⁴ Zo wordt de gelovige een klein heiligdom en daarmee teken van hoop op de terugkeer van de heerlijke Naam.

DE GEHEILIGDE NAAM

De hoop heeft de basis in de uitspraak van God dat hij zelf zijn Naam zal heiligen (Ezech. 36: 22,23). Deze uitspraak staat niet op zichzelf, maar is ingebed in een patroon van erkenningsformules (bijv. Ezech. 37: 6, 13, 14, 28). Alleen al in Ezechiël komt de erkenningsformule meer dan zeventig maal voor.³⁵ Met een erkenningsformule wordt in de tekst het doel geformuleerd waarom God zijn Naam in woord en daad bekend maakt: de erkenning van de heerlijke Naam.³⁶ In de context van ontheiligen van de Naam realiseert God dit doel door zijn Zoon in de wereld te zenden om de Naam kenbaar te maken (Joh. 17:6).³⁷ Vanwege deze context vermijdt Jezus de Naam als een erkenning van het menselijke onvermogen om de Naam te heiligen en tegelijk is dit vermijden uitdrukking van de hoop dat God zelf zal zorgen voor de heiliging van zijn Naam.³⁸ Vanwege de blokkade door dit menselijk onvermogen leert Jezus zijn volgelingen God te bidden dat hij zelf zijn Naam heiligt zoals hijzelf heeft toegezegd (Matth. 6:6; Ezech. 36:22-23).³⁹ Deze toezegging in Ezechiël is ingebed in de belofte van het nieuwe verbond met het volk Israël (Jer. 31: 31-34; Ezech. 36:22-27).⁴⁰ Dit vernieuwde verbond is vast in het bloed van Jezus Christus; daarom zal het volk Israël worden gereinigd van de ongerechtigheden door dit bloed en vernieuwd door de inwoning van de Geest (Hebr. 8:10 – 10:17; 1 Joh. 1:7). Door de inwoning van de Heilige Geest voorkomt God dat de Naam in de toekomst weer ontheiligd kan worden en is de weg vrij gemaakt naar een algehele terugkeer van de heerlijke Naam (Ezech. 39:7; Ezech. 43:4-7).⁴¹

DE VERHEERLIJKE NAAM

God zal er zelf voor zorgen dat zijn Naam zal worden herinnerd (Ex. 20:2).⁴² Daarom zal

Israël de Naam kennen (Jes. 56: 6,7). Maar ook de volkeren zullen deze ene Naam kennen, terwijl de namen van de afgoden niet meer zullen worden herinnerd (Zach. 14:9; Zach.13: 2; Pesachim 50a). Het doel van het kennen van de Naam is steeds dat de Naam wordt erkend door Israël en de volken (zie bijv. 1 Kon. 8:43). Door heel Tenach heen komen erkenningsformules voor die duidelijk maken dat het doel van God met het in woord en daad laten kennen van zijn Naam, de erkenning en verheerlijking van de Naam is.⁴³ In de profetieën wordt door de erkenningsformule onthuld dat het verheerlijken van de Naam het doel is van de volgende toekomstige gebeurtenissen van Israël en de volken: (1) terugkeer uit de diaspora van Israël (Jer. 16: 15, 21), (2) herstel van het verbond met Israël (Jer. 24:7), (3) God zal wonen in het midden van zijn volk op Sion (Joel 2 27; 3: 17), (4) redding van de volken (Jes.

45: 6, 22-25), (5) bijdrage door de volken aan de terugkeer van Israël (Jes. 49:22-23, 26), (6) de volken zullen Israël eren als het volk van God (Jes. 45:6, 14).

Als de heerlijke Naam zal zijn teruggekeerd, zullen de volken van heel de aarde de heerlijke Naam vrezen (Ps. 102:16, 17; Jes. 59:19).⁴⁴ De volken zullen

komen en zullen de Naam verheerlijken (Ps. 86:9). En de aarde zal vol zijn van de heerlijke Naam (Ps. 72:17-19).

CONCLUSIE

De hoofdlijn vanuit de profeet Ezechiël is het verheerlijken van de Naam. De Naam wordt ontheiligd door het volk Israël en de volken, maar God zorgt zelf voor de verheerlijking van zijn Naam. Vanwege de ontheiliging is de Naam tijdelijk vertrokken. Daarom vinden we in het Nieuwe Testament alleen vervangers van de Naam en tegelijk het werk van de drieënige God met als doel de terugkeer van de Naam. Met het herstel van Israël zal ook

³⁵ Evans, 147-148.
³⁶ Biwul, 7.
³⁷ Soulen (2015), 56.
³⁸ Ibid., 53.
³⁹ Soulen (2011), 106-108.
⁴⁰ De Vries (2015), 331.
⁴¹ Ibid., 342.
⁴² Soulen (2011), 133.
⁴³ Evans, 167-174.
⁴⁴ De Vries (2010), 185, 242.

de heerlijke Naam terugkeren. De vervangers van de Naam zijn daarom tijdelijk en zijn geen onderbouwing van de vervangingstheologie. De terugkeer van de Naam zal tot zegen zijn voor het volk Israël, maar dat zal ook tot zegen

zijn voor alle volken. Het zal tot zegen zijn voor allen die in Hem geloven en die Zijn Naam aannemen, uit welk volk of welke natie dan ook. Dit is de boodschap van Hoop!

LITERATUUR:

- Biwul, J.K.T., 'The restoration of the dry bones in Ezeziel 37:1-14 : an exegetical and theological analysis', *Scriptura* 118 (2019)
- Coloe, M.L., 'Temple Imagery in John', *Interpretation* 63 (2009)
- Cosmin-Vasile, L., *Missio Israelis: O lectură misionară a Vechiului Testament cu referire specială la cărțile Pentateuhului*, (PhD thesis, Cluj-Napoca University, 2016)
- Duvall, J.S. and Hays, J.D., *God's Relational Presence*, Grand Rapids (MI) 2020
- Evans, J.F., *An inner-biblical interpretation and intertextual reading of Ezeziel's recognition formulae with the book of Exodus*, (PhD thesis, Stellenbosch University, 2006)
- Gieschen, C.A., 'The Divine Name in Ante-Nicene Christology', *Vigiliae Christianae* 57 (2003)
- Hiebel, J.M., 'Hope in Exile: In Conversation with Ezeziel', *Religions* 10, (2019)
- Lookadoo, J., 'Metaphors and New Testament Theology: The Temple as a Test Case for a Theology of New Testament Metaphors', *Religions* 13 (436) (2022)
- Meulen, H.C. van der, 'Eenheid en verscheidenheid: Het apostelconvent (Handelingen 15:1-35), in: M.C. Mulder en A. Noordegraaf (red.), *Hoop voor Israël: Perspectief uit Handelingen*, Zoetermeer 2007
- Meyer, A.R., *The Divine Name in Early Judaism: Use and Non-Use in Aramaic, Hebrew, and Greek*, (PhD thesis, McMaster University, 2017)
- Moskala, J., 'The Mission of God's People in the Old Testament', *Journal of the Adventist Theological Society* 19 (2008)
- Perry, A., 'Matthew 28:19 and a Hebrew Matthew', *Christadelphian eJournal of Biblical Interpretation* 11(4) (2017)
- Pop, F.J., *Bijbelse woorden en hun geheim: verklaring van een aantal Bijbelse woorden*, Zoetermeer 1991
- Schuele, A., 'The Spirit of YHWH and the Aura of Divine Presence', *Interpretation* 66 (2012)
- Soulen, R.K., 'YHWH the Triune God', *Modern Theology* 15 (1999)
- Soulen, R.K., 'The Name of the Holy Trinity: A Triune Name', *Theology Today* 59 (2002)
- Soulen, R.K., *The Divine Name(s) and the Holy Trinity, vol. 1: Distinguishing the Voices*, Louisville (KY) 2011
- Soulen, R.K., 'Jesus and the Divine Name', *Union Seminary Quarterly Review* 65 (2015)
- Span, A.T., Rochester, S.T. and Rensburg, F.J. van, 'Rendering the Divine Name in Romans 10:13', *In die Skriflig*, 54(1) a2560 (2020)
- Vasileiadis, P.D., 'Jesus, the New Testament, and the Sacred Tetragrammaton', *Synthesis* 8 (2019)
- Vries, P. de, *De heerlijkheid van JHWH in het Oude Testament en in het bijzonder in het boek Ezechiël* (PhD thesis, Universiteit van Amsterdam, 2010)
- Vries, P. de, 'The Relationship between the Glory of YHWH and the Spirit of YHWH in Ezeziel 33-48', *OTE* 28 (2015)
- Vries, P. de, 'The presence of YHWH in exile according to the Book of Ezeziel, with special reference to the meaning of the expression $\text{וַיִּהְיֶה שְׁמִי בָּהֶם}$ in Ezeziel 11:16', *OTE* 31 (2018)

*Twee dagen met
Mark Kinzer,
een terugblik*

‘Edomitische’ theologie

In zijn nieuwste (tenminste, bij het schrijven van deze bespreking) boekje gaat Ouweneel in op de broedertwist tussen Jakob en Ezau. In 22 hoofdstukjes (volgens de letters van het Hebreeuwse alfabet) zet hij de typologische betekenis ervan uiteen. Daarbij leunt hij sterk op de rabbijnse uitleg. Dat is iets wat hij in een heel aantal van zijn recente publicaties doet, en alleen al daarom zijn ze de moeite waard.

KEES DE VREUGD

De afbeelding op de cover (een tekening van Gustave Doré) laat zien waar het in het boekje om gaat: Jakob worstelt met de engel (en niet met

God). Die engel is de engelvorst van Ezau, zoals in de hoofdstukken 9 en 10 wordt uitgelegd. Ouweneel sluit daarmee aan bij de uitleg van de cultuurfilosoof dr. Frank de Graaff en bij een hoofdlijn in de rabbijnse uitleg. Overigens, ook een Oudtestamenticus als Claus Westermann verklaart in zijn commentaar op Genesis de engel als een demon die aan een bepaald territorium is gebonden. Maar m.i. kunnen we inderdaad specifieker zijn. In de Bijbelse overlevering is de engel verstaan als de engel van Ezau. Dat blijkt uit Genesis 33:10 en Hosea 12:5 (de hoofdletters

in de HSV moeten we negeren): Jakob “streed met de engel en overwon; wenend vroeg hij (de engel) hem (Jakob) om genade.” In een toelichting op het boekomslag wijst Ouweneel op het vooroordeel van Doré: hij beeldt de engel zo af dat de kijker er niet aan kan twifelen dat de engel wint – terwijl de uitslag precies andersom was!

Willem J. Ouweneel,
Israël en de hiel van
Ezau. De wortels van de
Edomitische theologie,
Soesterberg 2025. | 158 p. |
ISBN 978946487274

Het verhaal van Jakob en Ezau is meer dan een oud volksverhaal over tweelingrivalen; het is een Bijbelse typering van de geschiedenis van Israël en zijn rivaliserende buurvolk. Het is in de rabbijnse uitleg een typering van de strijd tussen Israël en de machten waar het in zijn geschiedenis mee te kampen krijgt. Zo wordt bijvoorbeeld in de Midrasj de droom van Jakob (Genesis 28) uitgelegd: de opklimmende en neerdalende

Genocide, het nieuwe bloedsprookje

Regelmatig wordt Israël beschuldigd van genocide. Deze beschuldiging is zowel symptoom als oorzaak van herlevend antisemitisme. Jonathan Sacks en Vasily Grossman hebben over antisemitische beschuldigingen behartenswaardige dingen gezegd.

DS. FRANK HEIKOOP

BLOEDSPROOKJE

Joden zijn in het verleden van heel wat misdaden beschuldigd. Zo zouden zij waterbronnen vergiften en de pest verspreiden. In de meest recente versie van die beschuldiging gaat het om het verspreiden van corona. Omdat Joden de economie, de media, regeringen in hun greep zouden hebben, worden er heel wat oorlogen gevoerd waarbij Joden achter de schermen aan de touwtjes trekken en er geld aan verdienen.

Uit de middeleeuwen stamt de beschuldiging dat Joden niet-Joden zouden ontvoeren en vermoorden. In één specifieke variant daarvan, het bloedsprookje, ging het om christelijke kinderen die gedood werden om van hun bloed matses te kunnen maken.

Dat Joden het op kinderen gemunt hebben, is een terugkerende beschuldiging

Wie weet dat Joden een afkeer hebben om iets met bloed erin te nuttigen, kan zich alleen maar verbazen over de snelheid waarmee deze leugens rondgingen, telkens weer terugkwamen en door velen geloofd zijn. Dat Joden het bij voorkeur op kinderen gemunt hebben, is een voortdurend terugkerend onderdeel van de beschuldigingen.

En nu, in onze dagen, wordt er één van de meest vileine aantijgingen ooit gedaan, namelijk dat Israël bezig is met een genocide tegen de Palestijnen. Dat wil zeggen dat Israël niet alleen massamoord aan het plegen is, maar ook de werkelijke intentie heeft om alle Palestijnen in Gaza of in wijdere omgeving,

inclusief vrouwen, kinderen, en ouderen, uit te roeien. Genocide wordt gezien als de zwaarste misdaad tegen de menselijkheid. Het is een beschuldiging aan het adres van Israël, die al zo is ingeburgerd, dat velen erover spreken alsof het om een vaststaand feit gaat.

GENOCIDE?

Al die eerdere beschuldigingen van misdaden aan het adres van Joden bleken onzin te zijn, gebaseerd op geruchten en foute informatie. Hetzelfde kan van de beschuldiging van genocide gezegd worden. Volgens cijfers van de Palestijnse Autoriteit steeg het aantal Arabieren in de Palestijnse gebieden tussen 1948 en 2012 van 1.4 miljoen naar 5.8 miljoen. Dat is een verviervoudiging. Sinds Israël de Gazastrook veroverde is de bevolking daar zelfs toegenomen van 356.000 in 1967 naar 2.2 miljoen inwoners momenteel. Deze cijfers staan in schril contrast tot de ongeveer 15.8 miljoen Joden, die er nu wereldwijd leven. Daarmee is het aantal Joden nu, 85 jaar na het begin van de Tweede Wereldoorlog, nog steeds niet op de piek gekomen van de 16.6 miljoen Joden die in 1940 op aarde leefden. Dat is het gevolg van de genocide op de Joden.

Het Ministerie van Gezondheid van Gaza, geleid door Hamas, geeft voortdurend het aantal doden en gewonden in de oorlog door. Daarbij wordt geen onderscheid gemaakt tussen Hamas-strijders en burgers. In eerdere confrontaties met Israël heeft Hamas slachtofer aantallen telkens overdreven. Inmiddels worden er van Palestijnse kant ruim vijftigduizend dodelijke slachtoffers geclaimd. Israël schat het aantal gevallen Hamas-strijders op twintigduizend en doet geen uitspraken over burgerslachtoffers. Regelmatig heeft Hamas zelf het aantal slachtoffers naar beneden bijgesteld. Ook werd aanvankelijk beweerd dat het aantal vrouwen en kinderen zeventig procent van het aantal gevallen was. Later werd dit weer bijgesteld en zou 72 procent van de slachtoffers bestaan uit mannen in de leeftijd van 13 tot 55 jaar. Dat is precies de leeftijdsgroep van de Hamas-strijders.

43

KWALITEITSKRANTEN

JUNI 2025 ■■■■■■■■■■■■■■■■■■■■■■ ISRAËL EN DE KERK

'gevangenenruil' te spreken wanneer onschuldige Israëlische burgers worden uitgewisseld tegen Palestijnse terroristen. Kritiekloos worden vervolgens bij de NOS vrijgelaten Palestijnse misdadigers aan het woord gelaten: 'we werden uitgehongerd en constant geslagen', 'ze blinddoekten ons en sloegen ons tijdens het verhoor. Het was heel zwaar, alsof we in Guantanamo Bay zaten'. Deze al zo vaak geuite en evenzo vaak weerlegde beschuldigingen over onmenselijke behandelingen van Palestijnen in Israëlische gevangenissen worden als feitelijkheden gepresenteerd. Verslagen over de onmenselijke behandeling van de gijzelaars in Gaza, zo ze al gebracht worden, staan dan weer tussen haakjes, alsof het beweringen zijn die nog geverifieerd moeten worden. NRC schrijft in een hoofdredactioneel commentaar: 'ongetwijfeld treft Israël ook af en toe een Hamas-strijder', en maakt een antisemitische vergelijking van het optreden van Israël met dat van nazi-Duitsland.

MOREEL KOMPAS

Ondertussen is het Westen zijn moreel kompas kwijt. Daders en slachtoffers worden keer op keer door elkaar gehaald. Het veelal heersende frame is dat van onderdrukkende, koloniserende Israël's aan de ene kant en onderdrukte, voor hun vrijheid strijdende Palestijnen aan de andere kant. Heel wat christenen, ook zij die met de mond belijden dat de mens geneigd is tot alle kwaad, nemen deze berichtgeving argeloos aan. Aan zaken die in de Bijbel worden verteld, kan nog weleens getwijfeld worden, maar wat de media verkondigen wordt als objectieve, onfeilbare waarheid aangenomen. Vandaar dat Israël, ook in kerkelijke kring, steeds verder in de beklagdenbank wordt gezet.

Voortdurend schuift de pers de verantwoordelijkheid voor de slachtoffers aan Palestijnse kant naar Israël toe. Terwijl het Hamas is dat de oorlog begon en eenvoudig kan beëindigen door de wapens neer te leggen en de gijzelaars vrij te laten. Voor de circa 28 miljoen Russen die in de Tweede Wereldoorlog vielen, is

Duitsland, het land dat hen aanviel verantwoordelijk. En ook de zeven miljoen Duitse slachtoffers, in grote meerderheid gedood door het Russische Rode Leger, zijn de verantwoordelijkheid van Duitsland, niet die van Rusland. Israël heeft de huidige oorlog niet gewild, is die niet begonnen, maar heeft nu wel het recht om ervoor te zorgen dat Hamas niet nog een keer een aanval op Israël kan plegen zoals op 7 oktober 2023.

Dit alles neemt niet weg dat er zowel onder Israël's als Palestijnen enorm geleden wordt ten gevolge van de oorlog. Israël krijgt voortdurend verwijten 'disproportioneel', 'voorbij alle rode lijnen' oorlog te voeren. Nu vallen er inderdaad vele Palestijnse burgerslachtoffers. Toch, het Israëlische leger geeft over het algemeen betrouwbare informatie over haar handelingen. Wanneer er inderdaad ongeveer twintigduizend Hamas-strijders gedood zijn, dan lijkt de verhouding van gevallen strijders tegenover burgers in de buurt van de één op één te liggen. Meestal ligt die verhouding bij

Wat de media verkondigen wordt als objectieve, onfeilbare waarheid aangenomen

oorlogshandelingen in stedelijke gebieden veel ongunstiger voor de burgers. In de regel waarschuwt het Israëlische leger Palestijnse burgers over de plaatsen waar zij gevaar lopen. Israël probeert voortdurend om burgerslachtoffers zoveel mogelijk te voorkomen.

JONATHAN SACKS

De voormalige opperrabbin van het Verenigd Koninkrijk, Lord Jonathan Sacks,

stelde dat het antisemitisme als een muterend virus is. Hij zei: 'Antisemitisme betekent het ontkennen van het recht van Joden om collectief te bestaan als Joden met dezelfde rechten als ieder ander. Antisemitisme neemt verschillende vormen aan in verschillende tijdperken. In de middeleeuwen werden Joden gehaat vanwege hun religie. In de negentiende en vroege twintigste eeuw werden ze gehaat vanwege hun ras. Vandaag de dag worden ze gehaat vanwege hun natiestaat, de staat Israël. Het neemt verschillende vormen aan, maar het blijft hetzelfde: de opvatting dat Joden geen bestaansrecht hebben als vrije en gelijkwaardige mensen.'

De beschuldigingen tegen Joden, stelde Sacks, hangen dan ook samen met wat in een cultuur als hoogste waarden worden gezien. In de middeleeuwen, waarin kerk en geloof een centrale plaats innamen, was de beschuldiging richting Joden vaak dat zij de Zoon van God gedood hadden. In de cultuur van de Verlichting, met haar waardering voor wetenschap, werd Joden verweten dat ze van het verkeerde ras waren; dit in een tijd waarin rassenleer een aureool van wetenschappelijke waarheid had weten te bemachtigen. Nu, in het liberale Westen, worden vrijheid en mensenrechten vaak als de hoogste waarden in het leven gezien; dus is de beschuldiging richting Joden de ultieme schending van mensenrechten, namelijk genocide.

Sacks stelde dan ook dat antizionisme het nieuwe antisemitisme is. Van alles en nog wat waar Joden vroeger van beschuldigd werden, daarvan wordt nu Israël beschuldigd. Zoals Joden vaak behandeld zijn als de paria onder de volkeren, zo wordt nu Israël als pariastaat neergezet. Jonathan Sacks overleed in 2020. Hij zag toen al scherp hoe het antisemitisme weer aan het opleven was. ‘Als er één ding is dat ik en mijn tijdgenoten niet hadden verwacht, dan was het wel dat het antisemitisme opnieuw de kop op zou steken in Europa sinds de herinnering aan de Holocaust. De reden dat we het niet hadden verwacht, was dat Europa

de grootste collectieve inspanning in de hele geschiedenis had geleverd om ervoor te zorgen dat het virus van antisemitisme nooit meer het politieke lichaam zou infecteren. Het was een geweldige inspanning van antiracistische wetgeving, Holocaust-educatie en interreligieuze dialoog. Toch is het antisemitisme ondanks

Of het antisemitisme ooit weg is geweest kun je je afvragen

alles teruggekeerd.' Of het antisemitisme ooit weg is geweest kun je je afvragen. Het heeft nu in ieder geval de wind mee.

VASILY GROSSMAN

Een scherp waarnemer van totalitarisme en antisemitisme was ook de Joods-Russische schrijver Vasily Grossman (1905-1964). Hij schreef over antisemitisme onder meer dat het een ‘spiegel is voor de tekortkomingen van individuen, sociale structuren en staatssystemen. Vertel me waar je Joden van beschuldigt, en ik zal je vertellen waar je schuldig aan bent.’ Grossman wijst er dan op dat de nazi’s de Joden ervan beschuldigden racistisch te zijn en de hele wereld te willen domineren; maar het waren juist de nazi’s zelf, die racisten waren en heel Europa in hun macht probeerden te krijgen. Je ziet deze omkering telkens weer terugkomen. Iran verwijt Israël dat het heel het Midden-Oosten in haar greep wil krijgen; maar het is juist Iran zelf, dat met steun aan onder andere Hamas, Hezbollah, en de Hoethi’s, het hele Midden-Oosten probeert te domineren. Palestijnen beschuldigen Israël van etnische zuivering en apartheid; maar

het zijn juist de Palestijnen die hun eigen grondgebied volledig etnisch gezuiverd hebben van alle Joden. Islamieten beschuldigen Israël van kolonialisme; maar het is juist de islam die door bloedige strijd onder andere Noord-Afrika en het Midden-Oosten heeft gekoloniseerd.

De zaak omdraaien, Joden beschuldigen van eigen fouten, het is een verschijnsel dat keer op keer zichtbaar is. Hamas-terroristen, die op 7 oktober vrouwen, kinderen, ouderen verkrachten, verbrandden, vermoordden, beschuldigen Israël ervan onverzadigbare, bloeddorstige kindermoordenaars te zijn. Onze Navo-bondgenoot Turkije beschuldigt Israël van bezetting, terreur, etnische zuivering en genocide. Maar Turkije zelf houdt Noord-Cyprus bezet, heeft het etnisch gezuiverd, terroriseert de Koerden en ontkent de eigen genocide op de Armeniërs en Assyriërs. Hamas, dat onder erbarmelijke omstandigheden Israëls burgers gevangen houdt en uithongert, verwijt Israël een mensenwaardige behandeling van Palestijnse gevangenen in Israël.

Het is te begrijpen dat mensen die dag in dag uit de gevolgen van de oorlog in Gaza zien, geraakt worden. Het lijden van met name burgers is ontzettend aangrijpend om te zien. Toch zit er in die bewogenheid ook wat vreemds. Waarom is er nauwelijks aandacht voor de vierhonderdduizend doden die sinds 2014 stierven in de burgeroorlog in Jemen? De helft daarvan was minderjarig, daarvan weer de helft stierf door honger. Waarom zo weinig aandacht voor de honderdvijftigduizend slachtoffers in de oorlog in Soedan, die ook in 2023 begon? Waarom zo weinig

belangstelling voor de mede door het Westen veroorzaakte slachtoffers in recente conflicten in Afghanistan (tweehonderdduizend doden), Syrië (vijfhonderdduizend doden), of Irak (meer dan een miljoen doden)? Zit er soms achter alle verontwaardiging niet alleen meeleven met oorlogsslachtoffers, maar regelmatig ook de behoefte om Joden ergens van te kunnen beschuldigen? 'No Jews, no news'. Denkend aan de spiegel die Grossman voorhoudt, zou ook schuldgevoel over de holocaust een rol

Zit er soms achter alle verontwaardiging de behoefte om Joden te kunnen beschuldigen?

kunnen spelen in de gretigheid waarmee uitgerekend Joden nu beschuldigd worden van genocide? Daders zijn nog niet zomaar van hun slachtoffers af. Tim Keller zei in een preek: 'de nazi's hebben de Joden gedood, omdat ze hen haatten; daarna hebben

ze ze gehaat, omdat ze ze gedood hadden'. Leon de Winter duidde het op deze manier aan: 'de Europeanen zullen de Joden Auschwitz nooit vergeven'.

Volgende nummer

Het volgende nummer verschijnt DV begin september. Het thema is: het land en de heiligheid van God. God bewijst zich heilig voor de volken door trouw te blijven aan Zijn volk en aan het land als Zijn eigen erfdeel. In dit nummer vindt u ook een preekschets voor de Israëlzondag.

